

פתרון הבחינה

ספרות

קיצ תשע"ח, 2018, שאלון: 8382
מוגש ע"י צוות המורים של "יואל גבע"

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.

השאלות (100 נקודות)

נושא בין ז'אנרי: המשפחה בראי הספרות

הנבחנים נדרשו לענות על שאלה אחת מן השאלות 1-2

שאלה מספר 1

על הנבחן להתחיל את התשובה במבוא לנושא.

במשפחה אידאלית שוררים יחסים של קרבה הערכה, דאגה ותמיכה. על פי קביעה זו משפחת שילוני המככבת במחזה "קידוש" מאת שמואל הספרי, אינה משפחה אידאלית. יחידת המשפחה מוארת בזירת קונפליקטים המאופיינת בגילויים של אלימות, דיכוי וחוסר כבוד.

בשיר "כשאתה מתגרש" מאת ט. כרמי עולה דמותה של משפחה אידאלית דווקא ברגע התפרקותה. הגבר המתגרש זוכר ולא יכול לשכוח את המשפחה כחללית האם, כרחם מגוננת. שתי המטפורות מציינות זירה של משפחה המתפקדת כעוגן נצחי וכמרחב של שייכות מתוקף מערכת יחסים טובה.

השיר "אבא שלי ואלוהים" מאת שחר יודית מתאר את בריחת הדוברת השירית מחיק המשפחה לעולם פרטי, לטבע. הבריחה מעידה על קיומה של משפחה אומללה שמדכאת את היחידים שבתוכה. משפחה שלא שוררים בה יחסים של קרבה, הערכה ודאגה.

”קידוש”/ שמואל הספרי

- המחזה ”קידוש” מאת שמואל הספרי מציג משפחה מתפרקת, המתפקדת כמיקרוקוסמוס של החברה הישראלית המפוררת והמסתאבת בתקופה שבין מלחמת ששת הימים ועד מלחמת יום כיפור.
- תהליך התפרקות משפחת שילוני מעוצב באמצעות חילול וחילון של טקס הקידוש המסמל את אחדות המשפחה.
- תמונה ראשונה ותמונת ביניים מציגות את המשפחה כזירת קונפליקטים: ההורים מתווכחים על אירועי העבר, על איך לחנך את בנם ומה לעשות עם כספי הפיצויים. האווירה השלטת בחלל הבית היא של זיוף וצביעות המתאפיינת באופן מטונימי על ידי התמונה של הסבא המזויף.
- התמונה השנייה מציגה משפחה מתפרקת. בני המשפחה מתעמתים בשאלת החינוך של יוסי. הן, יוסי, רוצה ללכת לשיבה תיכונית, האב תומך בו והאם רוצה לשלוח את יוסי לבית ספר תיכון. ההורים מדברים באמצעות יוסי. הדיאלוגים במשפחה עומדים בסימן של קלות, עלבונות וחוסר כבוד. ההתפרקות המשפחה מעוצבת באופן פרדוקסלי על ידי דבקות במצוות הקידוש.
- תמונה שלישית מציירת משפחה המתפרקת מלכידות. במרכז התמונה עומד הקונפליקט סביב גיוסו של יוסי לצנחנים. יוסי רוצה להתגייס לצנחנים למורת רוחה של האם הוא עושה קואליציה עם אביו, המזייף את חתימת האם. כשפנינה, האם, מגלה את התחבולה היא מתעמתת עם הן בצעקות. הסצנה מסתיימת באלימות משפחתית המאופיינת באכזריות, וברשות מעוררות חלחלה.
- תמונת ביניים בין תמונה שלישית לרביעית מתרחשת אחרי גיוסו של יוסי לצנחנים. התמונה המצטיירת היא של משפחה במשבר. השבר מומחש באמצעות טקס הקידוש נערך בהרכב חסר, כשהאב לא נוכח. יוסי עורך לאמו קידוש, אך מקיים טקס נלעג ומגומגם. הוא חוטא לאתוס היהודי כשהוא מחלל שבת והוא חוטא לאתוס הציוני כשהוא בורח מהבסיס, אך הוא עושה זאת למען כיבוד אמו: “פיקוח אמא דוחה שבת”.
- תמונה רביעית מתרחשת אחרי מלחמת יום כיפור. התמונה מציגה נתק משפחתי. ההורים ממשיכים לגור באותה דירה אך בחדרים נפרדים. יוסי בצבא שומר על קשר מינימלי עם ההורים. טקס הקידוש נעשה בנפרד ובמקביל.
- תמונה חמישית מציגה הרס טוטאלי. ההרס המשפחתי מוצג כניגוד אירוני על רקע תהליכי השלום. אריה נשאר בגפו. יוסי בחול, האב מקליט לו מכתבי שמע שלא נשלחים והאם מאבדת את שפיות דעתה. טקס הקידוש מסתיים באמצע, ואריה שופך את היין על השולחן הריק. הטקס ההזוי והמחולל מאפיין את הרס הלכידות המשפחתית.
- הקידוש הוא סמל לאחדות המשפחה. ההתדרדרות וההרס במשפחה מעוצבים באמצעות תיאור של טקס קידוש ההולך ומתדרדר.
- במחזה ”קידוש” עולה דמות של משפחה מפורקת ועל אף הניכור באים לידי ביטוי במרחב המשפחתי גילויים של אהבה.

”כשאתה מתגרש” / ט. כרמי

- בשיר ”כשאתה מתגרש” לט. כרמי המשפחה מתוארת כעוגן נצחי וכמרחב של שייכות דווקא ברגע בו היא מתרסקת, ברגע בו מחליט הגבר לעזוב את זוגתו.
- התחושה השלטת באירוע הגירושין היא תחושה של שחרור כשלצידה מבצבצת תחושה של פגימות שהיא תולדת של הינתקות מהשלם. נציג החברה, מישהו, סוקר את המתגרש ונותן לו הרגשה כאילו הוא בעל שפה שסועה, אצבע שישית, עין שלישית- כלומר פגום.
- ההינתקות מהתא המשפחתי ממוחשת באמצעות מטפורת חבל הטבור. המטפורה מציירת תחושה של שבירת קשר סימביוטי אך, ממחישה גם את תחושת השמחה הקשורה להתחלה חדשה.
- דמותה המורכבת של המשפחה עולה מתוקף החוויה המתוארת. המשפחה היא כמו רחם מגן, המשפחה היא מרחב השתייכות. אך, בו זמנית המשפחה היא מרחב לא מספק, ממנה צריך להינתק כדי לגדול ולהתפתח. זו אינה משפחה אידיאלית, אך מתוקף דימויה לרחם מגן היא נתפסת כיחידה תומכת.
- בבית ב' תחושת ההינתקות מומחשת באמצעות מטפורת חללית האם. ההינתקות מהמשפחה מכאיבה, אך גם מציעה אפשרויות חדשות המתאפיינות על ידי ייצוגים מטונימיים של התחלה חדשה כמו: עריסה חדשה, מצעים רעננים, שמפו טלק.
- בית ג' מתאר את תחושת הלכידות שמרגיש זה שניתק מחיק הזוגיות. הוא נתון במעקב מתמיד והכל מאזינים.
- בית ד' מסכם את השיר באמצעות החזרה: ”כשאתה מתגרש, אתה נולד מחדש”. המבנה המעגלי יוצר תחושה של אין מוצא. הגירושין הם התחלה חדשה, אך לא ממש. אתה אומנם מתחיל מחדש, אך לא מצליח לשכוח את חוויות הזוגיות שהסתיימה. אתה נושא את זיכרונות לטוב ולרע. המלאך, האחראי על השכחה, שכח לסטור לך ואתה זוכר.
- הסיום, העוסק בחוסר היכולת לשכוח, מאיר את הצדדים האידיאליים של המשפחה – את המשפחה המלוכדת, המתאפיינת כמרחב מגן.

”אבא שלי ואלוהים” / שחר יודית

- השיר ”אבא שלי ואלוהים” מאיר את המשפחה כמוסד משפחתי. בשיר עולה תמונה של יחידה חברתית הנשלטת על ידי דמות אב סמכותי המשמר את יחסי הכוח בחברה ומנחיל את ערכיה. דימוי המשפחה כזירה אידיאלית של סולידריות ואלטרואיזם נעלם כמעט לחלוטין בשיר.
- לפנינו משפחה שאין בה יסוד אחד של אושר. זו משפחה אומללה בה האב מדכא את בנותיו ומתייחס אליהן בחוסר כבוד וכופה עליהן את ערכיו באלימות. הבריחה המתוארת בסיום מציירת את תמונת האומללות בצבעים עזים.
- בבית א' האב והאלוהים הם הסמכות המעצבים את גורל הבנות במשפחה. הן הוכרחו להתפלל, כל התרשלות גרה אחריה עונש פיסי אלים: ”אלוהים ואבא היו מעיפים עליה בקבוק מים לא קדושים”. הזעם והכאב באים לידי ביטוי בצירוף אירוני זה.

- בבית זירת ההתרחשות היא בספירה הציבורית. גם כאן מתואר מצב של הדרה. בזירה החברתית, נדרשות הבנות לציית לערכים שולטים. הן נדרשות להפגין תכונות שהגבר מגדיר כנשיות. את תסכולן המשותק הן פורקות בזעם תוך שהן נועצות מתכת קרה בבשר ומתבוננות בדלתות הארון הסגור, המטונימי לסמכות הלא קשובה.
- בבית ג' מתוארת הבריחה מהסמכות הגברית והדתית לטבע. הדוברת השירית נמלטת החוצה, אל מרחב הנשלט על ידי אלוהים פרטי. האל החלופי הוא עדיין זכר, אך הוא עוסק במלאכה נשית: "מטליא כפתורים זעירים/שהיו מתפרצים פתאום בכתום ארגמן וניחוח גן עדן". הדוברת השירית נשכבת ושואבת כוח מאימא אדמה. העלעלים המבצבצים מבטן האדמה ומתריסים "אני כאן" מאפיינים באופן מטונימי את תחושת הכוח שחשה הדוברת השירית.
- הסיום מתאר את אושרה של הבת, אושר שהיא חווה הרחק מהמרחב המשפחתי. משפחתה של הדוברת השירית, אם כך, היא משפחה אומללה שיש בה דיכוי וחוסר הכלה המניעים בריחה. הסיום מעיד עד כמה אומללה המשפחה ממנה ברחה הדוברת השירית. אין בה אף מערכת יחסים אחת של דאגה ותמיכה.

שאלה מספר 2

על הנבחן להתחיל את התשובה במבוא לנושא.

הסיום בסיפור "לב רעב" מאת אשכול נבו מאיר את עוצמת הקשר הקיים בין יחידים במשפחה, כך שהסיום מעיד על משפחה מאושרת שהתברכה במערכת יחסים של נתינה, אהבה ודאגה המחזיקה מעמד לאורך שלושה דורות. הסיום פתר את הדרמה המשפחתית שבמרכז היצירה: הבן הכואב והמתאבל על מות אביו הגיע להשלמה.

הסיום בסיפור "נסיעה במסלול מעגלי" מאת אמיל זולא מתאר שיבה מבויתת לחיק המשפחה המורחבת. המשפחה כמרחב מעיק ומאמלל הניעה בריחה שהסתיימה בחזרה מפויסת של השניים שהצליחו לכונן יחידה משפחתית מאושרת. הסיום מדגיש את אושרה של המשפחה הצעירה. הסיום פתר את הדרמה המשפחתית שבמרכז היצירה. הזוג הצעיר חזר בטוח יותר וחזק יותר, מה שמאפשר לו להתמודד בהצלחה עם דמויות הורים דורסניות.

בנובלה "והכלה סגרה את הדלת" לרונית מטלון המשפחה מצליחה לפדות את עצמה בסיום. הנובלה מתחילה כשמרגי הכלה מסתגרת בחדרה ביום חתונתה ומסרבת להתחתן. במהלך הניסיונות להוציא את מרגי מחדרה, מצליחה המשפחה להתאחד. אפיונה של המשפחה כיחידה אינטימית, שמסמני זהותה הם אהבה והתחשבות, עולים בסיום מתוקף השיר של פיירוז, המלכד את המשפחה ותושבי השכונה באהבה. הדרמה המשפחתית הגיעה לסיומה. מרגי כנראה פתחה את הדלת כשהיא מתחברת לאני האוטנטי שלה ומכירה באהבתה למתי.

לב רעב/אשכול נבו

- "לב רעב" מאת אשכול נבו הוא סיפור היזכרות של בן באביו המת. הבן מתרפק על זכר אביו בגעגועים ובכאב אובדן שאינו מרפה. האב היה בשביל הבן מודל חיקוי גברי, מתווה דרך, מעצב טעם תרבותי, מורה לחיים, הורה אהוב ונערץ.

- מערכת היחסים בין שלושה גברים לאורך שלושה דורות במשפחה אחת מציירת תמונה של משפחה מאושרת. הסיום המתאר את שמחת הנכד, המאזין לשיר שאיחד את האב והבן, מעצים את תמונת המשפחה המאושרת המאופיינת בקשר רציף ועוצמתי, השואב את כוחו מאהבה ונתינה.
- העלילה פורשת סיפורי מסע שמשיקים זה לזה ובונים את מורכבות תמונת המשפחה :
- המסע הראשי הוא המסע של הבן ואביו החולה כדי לראות את הופעתו של ברוס ספרינגסטין "הבוס".
- במופע של "הבוס" הם מתרגשים לשמע השיר "לב רעב" ומצטרפים בשירה אל הזמר. עם סיום השיר, מתדרדר מצבו של האב. הוא מרגיש רע ורוצה לחזור אל המלון. אייל, הבן, לוקח אותו שק-קמח עד למונית. מהמונית הוא נושא את אביו על הידיים למיטה. אירוע ההופעה מתואר כחויית ביחד עוצמתית, מענגת ומעשירה מאיר את איכויותיה של המשפחה.
- מערכת היחסים בין אייל לאביו מצטיירת כמערכת יחסים מורכבת. הבן מתנהל ברצינות ולוקח אחריות על אביו, כילד הורי, ואילו האב הוא הטיפוס המשוחרר חסר הדאגות. עם זאת, הקשר ביניהם הוא קשר אמיץ של אהבה והכלה.
- זיכרון המסע לדרום אמריקה, החוצה את תיאור המסע לפאריס, ממחיש את דאגת אייל לאביו.
- זכרון המסע לעבר, החוצה את תיאור המסע לפריז, שופך אור על מערכת היחסים בין אייל ואביו. הוריו של אייל התגרשו, אביו החליף עבודות ונשים, בחיפוש אחר הריגוש הבא. על אף היעדרותו של אביו ברוב ימות השבוע, השניים נפגשו בכל יום חמישי, כשהמוזיקה מהווה קרקע משותפת לקשר האוהב.
- עם מות האב ניתק הקשר והבן חווה בדידות נוראית, כאילו נפסק הרצף, השרשרת נסדקה.
- לאחר מות האב, עורך אייל המפוכח מסע עם בנו אל גן הילדים. העלילה מסתיימת בתיאור תובל, בנו של אייל, המזיז את רגליו הקטנות, תוך שהוא מאזין לשיר "לב רעב", המושמע ברדיו.
- באמצעות תובל המזיז את רגליו הקטנות גם לאחר שהשיר נגמר, נמשך הרצף, התהדק הקשר המשפחתי.
- במהלך המסע לגן הילדים הצליח אייל לעבד את האבל, להשלים עם האובדן לחדש את הקשר עם האב, הלא כל כך מושלם, אך עדין אוהב ונערץ.
- "לב רעב" הוא מוטיב המקשר בין שלושה דורות המשפחה: האב לימד את בנו מהי מוזיקה משובחת, הבן האזין יחד עם אביו ליצירות מוסיקליות, הנכד מקשיב, גם הוא, בהנאה לשיר.

נסיעה במסלול מעגלי/אמיל זולא

- הסיפור "נסיעה במסלול מעגלי" מציג את היחידה המשפחתית כמוסד חברתי המנציח את יחסי הכוחות בחברה ואת ההירארכיה המובנית שלה. כדי להגיע למימוש עצמי נאלצים הילדים לברוח משלטון ההורים, המתפקדים כסוכני חברות, ולו רק בריחה זמנית שתאפשר תיקון ואפשרות של שיבה מבית.

- במרכז הסיפור נצבת המשפחה הצעירה המורכבת משני בני זוג : הגבר, זוג לוסיין ברר ואשתו הטרייה מזה שמונה ימים, אורנטס לריוור. זו יחידה משפחתית אינטימית, מאושרת ואוהבת, הנמצאת בתחילת דרכם. השניים גרים בבית אמה של אורנטס, שאומנם נתנה אישור לזיווג, אך כעת עושה כל מה שביכולתה, כדי למנוע את אושרם. אם המשפחה, מתגלה כמתעלמת מצרכי הזוג הצעיר ומקדמת שיקולים כלכליים ואינטרסים אגואיסטים על חשבונם .
- המרד באם מתעצם בהדרגה. בהתחלה, השניים צועקים, מוחים ושולחים נשיקות מאחורי גבה בהמשך, מחליט הבעל הטרי לעשות מעשה: הוא יוצר קואליציה עם אביו, המכריח את מאדאם ריוור לאפשר להם לצאת לחופשה .
- תסכולם של בני הזוג הצעיר, מערכת היחסים בינם לבין ההורים בונים תמונה של משפחה אומללה.
- הזוג הצעיר יוצא למסע ירח הדבש כשהיעד הנכסף הוא לממש את אהבתם בלי עין בוחנת ובודקת. אלא, שהם נתקלים בקשיים שנערמים על דרכם על ידי המבוגרים. נציגי החברה מגבילים את חירותם, ותנאים פיזיים כמו מיטות צרות, מותירים אותם מתוסכלים.
- בתחילת המסע הם מפגינים צייתנות לכללים החברתיים הנוקשים עד שהמצוקה ותחושת הלכידות מתעצמות. לוסיין, הבעל הצעיר, מניף את נס המרד. הוא מחליט לרדת בתחנה, שאינה מופיעה במדריך, הוא משאיר מאחוריו את המזוודות ומטביע את המדריך באחת הביצות. המזוודות והמדריך מאפיינים באופן מטונימי את התכתיבים החברתיים והמשפחתיים, ולראשונה הם מרגישים חופשיים: "סוף סוף נגמר, הם חופשיים!".
- הזוג בורח לפונדק מבודד, שם הם מבלים את ימי החופש האחרונים בחירות מוחלטת ובעונג פיזי ונפשי.
- הזוג ששב הביתה הוא זוג אוהב שחונן משפחה מאושרת. תמונת המשפחה המאושרת מתבהרת בסיום מתוקף הניגוד האירוני. בסיום השניים חזרו לבית המשפחה המורחבת שעדיין נשלטת על ידי מערכת יחסים של דיכוי וחוסר התחשבות- אך הם טעונים בכוח ובעוצמה שיאפשרו להם לשמר את אושרם ואהבתם.

"והכלה סגרה את הדלת"/רונית מטלון

- הנובלה "הכלה סגרה את הדלת" מציגה תמונה של משפחה חסרה שאינה מצליחה להתמודד נוכח איום קיומי, המסכן את מעמדה החברתי: מרגי, הכלה, מסתגרת בחדרה ביום חופתה ומסרבת להתייצב לטכס הנישואין. נוכח האיום, עולים קונפליקטים מנוגדים והמרחב הביתי מצטייר כשדה קרב אלים וכוחני. אלא, שהמשפחה מצליחה לשרוד ומתוך הכאוס משתחררים כוחות של אהבה וחמלה. הלכידות והמחויבות המשפחתית נצחו כי "דם סמיך ממים".
- ניתן להתייחס לנובלה כמחזה מתוקף הדימויים של הצגת התיאטרון בהם משתמש מתי.
- המערכה הראשונה פותחת את הנובלה ומציגה את בני המשפחה בבית הכלה, המתרוצצים סביב דלתה הנעולה של מרגי. התנהלות המשפחה בבית לאור המשבר חושפת מערכות יחסים המאופיינות בריחוק וחוסר הבנה.

- הניכור בין בני המשפחה מעוצב על ידי חוסר בקשר עין בין הנוכחים. זעקתה של נדיה נוכח המשבר מטונימית לתחושותיהם של בני המשפחה, ומעצבת את ההלם המכה בבית.
- יוצא דופן עומד מתי, החתן המיועד, שמיטלטל רגשית בין עלבון מתוקף הפגיעה באגו, לבין דאגה אמיתית לשלומה של מרגי. מתי עומד מבולבל מול הדלת הנעולה ומעלה זיכרונות מעברם המשותף. מערכת היחסים בינו לבין מרגי מאופיינת כייחודית מתוקף אמירתה של מרגי על שניהם "כזן בסכנת הכחדה". הקשר ביניהם מלא באמפתיה והבנה, ועומד באנלוגיה ניגודית ליחסם של בני המשפחה.
- במערכה השנייה מוארת המשפחה כמוסד חברתי המונע משיקולים כלכליים ואגואיסטיים.
- המתח המשפחתי מגיע לשיא כשפניית, אמו של מתי, תוקפת את בנה בחוסר רגישות ומטיחה בו שכלתו אינה אוהבת אותו. האמירה הגסה פוגעת בכל הסובבים ומותירה אותם בשתיקה נדהמת.
- הוא מגיע לתובנה מעצימה שמרגי פעלה מתוך איזה שינוי מוזיקלי. תובנה זו מאירה את מרגי באור חיובי ומעורר הערכה, ומטעינה את מתי באומץ לגשת לדלת הנעולה ולשאול את כלתו אם היא אוהבת אותו. תשובתה של מרגי מופיעה בצורת עיבוד לשיר של לאה גולדברג "משירי הבן האובד". השיר "משירי הבת האובדת", משקף את פחדיה של מרגי ואולי את דאגתה לאחותה נטלי, האחות האובדת.
- במערכה השלישית המשפחה הוגה שתי תחבולות כדי להוציא את מרגי מהחדר. תחבולת הפסיכולוגית ותחבולת המשאית מסתיימת בכישלון.
- כישלון התחבולות גורם למשפחה להתלכד: מתי מבין שעליו לבקש סליחה ממרגי, פניית מוותרת על הירושה כדי לשלם את עלות החתונה, אריה, אביו של מתי, מלכד את המשפחה, ונדיה, אימה של מרגי, מגלה את הצד האימהי. אפילו אילן, בן הדוד, מגלה את הצד המתחשב.
- הליכוד המשפחתי בא לשיא שיאו באפילוג המוזיקלי. בסיום היצירה מגיעה סבתונה, לבושה בכותונת לבנה, אל מחוץ לחדרה של מרגי ושרה לה את שירה של פיירוז. השיר כולו הבנה ואהבה, וקולה של סבתונה ממלא את החלל ויוצא את גבולות הבית. האהבה והקבלה שמביע השיר מגיעים לאוזניה של מרגי. המפתח שמסתובב בדלת הנעולה, מרמז על סיום טוב.
- הסיום פתר את הדרמה המשפחתית שבמרכז היצירה. מרגי כנראה הבינה את גודל אהבתה למתי ופתחה את הדלת.